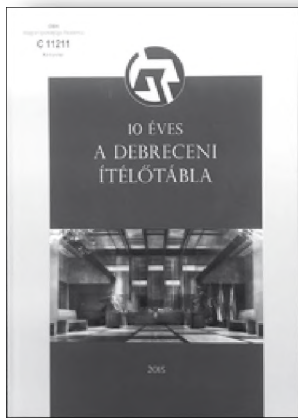

- ³¹ Varga 296. p.
- ³² Degré Alajos: Bónis György: A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Systematica Commissio. Budapest, 1935. /Értekezések Eckhart Ferenc Jogtörténelmi Szemináriumából. 5. sz./ Századok, 1936. 228–230. p.
- ³³ Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története.* (Kézirat gyanánt.) (Szerk.: Varga Endre, Budapest, 1961, Levéltárak Országos Központja, 203 p. /) Levéltári Szakmai Továbbképzés 13./; Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története.* 2., bővített kiadás. (Szerk.: Molnár András) Zalaegerszeg, 1996. 300 p.
- ³⁴ Máthé Gábor: *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875.* Budapest, 1982, Akadémiai Kiadó, 240 p.
- ³⁵ Gerics József: A magyar királyi kúriai bíraskodás és központi igazgatás Anjou-kori történetéhez. In *Jogtörténelmi Tanulmányok I.* Budapest, 1966. KJK, 285–308. p.; Bertényi Iván: *Az országbírói intézmény története a XIV. században.* Kandidátusi értekezés. Budapest, 1971.; Uő: *Az országbírói intézmény története a XV. században.* Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó, 270 p.
- ³⁶ Bognár Iván: Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium LOK Budapest, 1962; Varga Endre – Veres Miklós: Bírósági levéltárak 1526–1869. In Sashegyi Oszkár (szerk.): *Magyar Országos Levéltár Kiadványai I.* Levéltári Lettárak 6. Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó. 474 p.
- ³⁷ Ruszoly József: *A választási bíraskodás Magyarországon 1848–1948.* Budapest, 1980, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 564 p. A művet elemzi: Josef Szabó: Österreichische Zeitschrift für öffentliches Recht und Völkerrecht. *Neue Folge*, 33. (1981) S. 102–106.; Degré Alajos: *Századok*, 117. évf. (1983) 2. sz. 475–479. p.; Adalbert Toth: *Südost-Forschungen.* Bd. 44. (1985) 315–316. p.

10 ÉVES A DEBRECENI ÍTÉLTÁBLA

Szerkesztette: Szilágyiné Karsai Andrea

2015-ben ünnepelte a Debreceni Ítéltábla újraindulásának 10. évfordulóját. A Debreceni Ítéltábla történetét Balogh Judit foglalta össze. Diószegi Attila Párhuzamos „táblarajzok” avagy ítéltáblák Debrecenben című írását az ünnepelt ítélkezési fórum elnökeinek archontológiája követi. Az alakulóülésen elhangzott beszédek után az Ítéltábla területén zajlott megelőző régészeti feltárások eredményeiről Szabó László, a Déri Múzeum régésze számolt be. Ezt követően az új épület és szervezete kerül bemutatásra. A kiadvány gazdagon illusztrált képekkel, eredeti dokumentumokról készített felvételekkel.

ISBN 978 963 12 1676 9 – Debreceni Ítéltábla, 2015, 144 p.

Mezey Barna¹

„Törvények s törvényszékek javításának gondja”

(A felsőbíráskodás szervezetének átalakítása a 18. században)

Az évszázad minden idők legkiterjedtebb és leghoszszabb Habsburg-ellenes rendi háborújával kezdődött. A Rákóczi-szabadságharcot lezáró békekötés egyszerre jelentette a török elleni küzdelmek, a felekezeti harcok és a Béccsel szembeni felkelések és szabadságharcok évszázadainak lezárultát és egy békés, reformokkal teli, nyugalmat és fejlődést hozó évszázad kezdetét. Még alig száradt meg a tinta a szatmári békeokmányon, amikor a III. Károly által egybehívott országgyűlés már

a törvénykezési reformok ügyét tárgyalta. Az uralkodó január 26-án vonult be a császárvárosba, március 30-án bocsátotta ki a megerősített szatmári punctumokat, és április 3-ára hívta tanácskozásra a rendeket az 1708. február 29-ére hirdetett országgyűlés folytatásaként.

Az 1712. május 20-án kelt proposíciók nagyobbik része a törvénykezés körében fogalmazódott meg: javaslatétel a törvényes és általános törvénykezésre, a gyors és pontos igazságszolgáltatásra, a bírói visszaélések és kihágások megakadályozására, a törvénykezési szervezet ezek szellemében történő átalakítására volt a rendek feladata.² Bónis György a reform sorsát elemezve mindvégig az uralkodó határozott álláspontjáról számolt be, aki már május 23-án, az ellenvetéseket előzetesen leszerelve adta tudtára a rendeknek, hogy ragaszkodik a törvénykezési reformjához. Az 1722. évi országgyűlés idejére pedig világossá vált a király mély elköteleződése a magyar ítélkezési anarchia felszámolására. III. Károly, aki akkor már tíz esztendeje foglalkozott a magyar jogszolgáltatás reformjával, jó darab ideje (*tíz esztendeje*) az állandó társas-

bíróságokban látta a magyar jogszolgáltatás tarthatatlan zűrzavarának megoldását.³

III. Károly államszervezési programjában előkelő helyet foglalt el tehát a jogszolgáltatás megújítása. Erre minden további különös indoklás nélkül alapot adott a magyar igazságszolgáltatás káosza, a védhetetlenül bonyolult, nehézkés, bizonytalan törvénykezési rendszer, s mindezekben belül a felsőbbíróságok működésének akadozása, túrhetetlen állapota. Ezért is került már az 1715. évi országgyűlés napirendjére a törvénykezés és az anyagi jog reformja is, így lett programmá a törvények felülvizsgálata.⁴ A terv kevésbé teljesebben ki ezen a diétán, de bizonyos sürgős intézkedések megtörténtek, más vonatkozásokban pedig megalapozta az 1723. évi törvénykezési reformokat. Az uralkodót viszonylag kevesen támogatták a megvalósításban: irodalmi tisztségviselők, aulikusok és a jutalom reményében, hűségük jeleként néhány nagyobb familia (Csákyak, Esterházyak). Az ellenpárt élharcosai az ítélmesterek voltak. Az egzisztenciális bizonytalanság kilátásba helyezése agilis szervezőkké és szónokokká változtatta őket, sikerült megnyerniük maguknak a mágnások és az alsótábla többségét. Mégis a király győzött, a többség ellenére ráerőltette akaratát az országgyűlésre, és az ő elképzelése lett törvénnyé.⁵

Az 1715. évi törvényeket megalapozó országgyűlési tárgyalásokon a törvénykezés rendbe hozásához szükséges azonnali intézkedéseket tették meg. A rendek feltérképezték legsürgősebben orvosolandó problémákat, s a legkritikusabb kérdésekre gyors megoldást kerestek. A legkülönfélébb törvénykezési sérelmekre, ha lehetett vagy szükséges volt, artikuláris választ adtak. Az országgyűlésen sor került a tradicionális magyar törvénykezési keretek visszaállítására, a kancelláriai rendelt bizottsági eljárások felszámolására, a neoaquisitica commissio ellenőrzött formák közé terelésére, az ítélmesterei bíráskodás hatásköri szabályainak rögzítésére, az országbíró és országbírói ítélmester kinevezésére, a királyi kegyelmi jogának stabilizálására. A rendszerszerű, a szerkezet egészét, az anyagi és a processuális jog megújítását érintő javaslatok előkészítésére bizottságokat küldtek ki s a plánumok megvitatását a következő országgyűlésre halasztották. Felállították a jogügyi bizottságot, melynek feladatává szabták a törvények és törvényszékek átvizsgálását s kijavítását, vagyis egy teljes anyagi jogi és igazságszolgáltatási reform előkészítését és tervezetének összeállítását. Varga Endre kevesellte az 1715. évi országgyűlés törvényhozói munkájának eredményeképpen született határozatokat. Ő nem annyira a tényleges törvényi szabályozást, hanem áttételesen az általuk létrehozott, s majd a következő országgyűlésben gyümölcsöző rendszeres bizottságok munkáját értékelte.⁶ Stipta István a királyi Magyarország 1526 és 1790 közötti történetének legfontosabb bírósági reformját látja abban az országgyűlési döntésében, amely kiküldte a Systematica Commissiót az igazságszolgáltatással és az anyagi jogi szabályok felülvizsgálatával kapcsolatos aktuális feladatok ellátásának céljából.⁷

Dacára az előző országgyűlés óta folyó háttérküzdelmeknek, az ítélmesterei párt politikai harcainak, a meg-

győzéseknek és vesztegetéseknek, a király 1722-re döntött. A prozódiumok világosan megfogalmazták, hogy a dikasztériális rendszer intézményesítése mellett a rendeknek csak az a feladatuk, hogy törvények világos, érthető összefoglalását elkészítsék, kidolgozzák az eljárás szabályait, és artikuláris megfogalmazást nyerjen az állandó társasbíráskodás.⁸ A királyi előterjesztés szerkesztője gondolt arra az esetre is, ha a rendek ellene mennének a királyi akaratnak, és megtartanák a korábbi bíráskodási szerkezetet és rendet. S tette ezt azzal, hogy kilátásba helyezte az eljárási költségek jelentős csökkentését, ami nyilvánvaló utalás volt az ítélmesterei bíráskodásra (vagyis a principális jutalékára, az írnokok fizetésére illetve a kíséret eltartására).⁹

Bár az 1722/23. évi diéta a bizottság által elkészített Novum Tripartitumot nem tűzte napirendre, igen lényeges törvénykezési szervezeti és perrendtartási szabályokat fogadott el. Varga a királyi kúria átszervezését, a protonotariális bíráskodás felszámolását, a kerületi táblák felállítását ítélte ezek közül a legfontosabbnak.¹⁰ Ezzel érdemben megkezdődött a magyar rendi törvénykezési szervezet átalakítása, a felvilágosult abszolútizmus modernizációs programjának megvalósítása. A 18. századi jelentősebb fejlemények közül kívánunk néhányat alább felvázolni.

1. Állandóság a működésben

A Rákóczi-szabadságharc megokolására szerkesztett, 1703-as datálású fejedelmi kiáltvány összefoglalva az ország sérelmeit, a leglényegesebbek között emlegette fel „az ország rendes ítéleteinek” eltörlését, vagyis „mind szokott idejekben, ötven esztendő alatt-is (a mint az octavák) nem folyhattanak, melly-is bizonyos veszedelmére vala az országnak: bő magva nőtt ebből a zűrzavarnak, megrontattak a törvények, meg-újítottak a per folyások”.¹¹ Röviden összefoglalva: az ország nagybírái által hirdetendő ítélezési terminusok rendre elmaradtak. A török háborúk időszakában szinte természetesnek tűnt, hogy nem tartották meg a törvényszakokat, akadtak évtizedek, amikor egyet sem hirdettek. Degré Alajos is meghivatkozta Felső-Magyarország harmincesztendői ítélezési nélkülözését (1609–1649) vagy az egész országra kiterjedő ötvenéves szünetet 1650 és 1700 között.¹² Márpedig a király személyes kivonulása az ítélezésből a hozzá fellebezett ügyek tárgyalását eleve a nádorra vagy helytartóra hárította, még ha gondoskodott is a kellő létszámú bírákról: hatról a nádor mellé (ebből fejlődött ki a hétszemélyes tábla).¹³ A nádor, az országbíró, a személynök, majd kiformálódása után a hétszemélyes tábla és a királyi tábla is az oktávákon ítélezett. Az ún. nagy oktávákat a királyon kívül a nádor, illetve a királyi helytartó alkalmilag hirdethette meg, ők azonban ezt gyakran elmulasztották, melynek egyaránt oka volt a nemtörődomség és a törvénykezési szünetekre okot adó folytonos háborúskodás is. Judicia regni generaliat kellett (volna) hirdetni Felső-Magyarország számára Eperjesen Szent György napját követő nyolcadik napra, Alsó-Magyarországnak pedig Pozsonyba előbb Szent Márton, majd Szent Lukács napjának nyol-

cadán.¹⁴ Minthogy a meghirdetett törvényszak csak az ország egyik részének, a másik a másoknak volt címezve, az évi egy lehetséges alkalommal összeseregülő peres felek számára negyvennapos ítélkezési időt kellett (volna) biztosítani. Később próbálkoztak kiegészítő megoldással: a király különleges engedélyével speciális, ún. rövid oktávát (judicia brevia, breves) is hirdethetett a nádor vagy a helytartó 20 napos időtartamban, Pozsonyban vármegyéktől fellebbezett és hatalmaskodási ügyekben. Ezek azonban szűkebb hatáskörű, fellebbviteli, illetve kisebb ügyeket tárgyalhattak, így valódi megoldást nem nyújthattak, hasonlóképpen a rendkívüli oktávákhoz. Összességében a terminusokra szorított ítélkezési gyakorlat azt eredményezte, hogy az ország felsőbbíráskodása gyakorlatilag nem működött.

Az 1712-ben útjára bocsátott reform egyik célja lett tehát a törvénykezési zűrzavar megszüntetése, az oktávaiális bíráskodás felszámolása s kettős értelemben is az állandóság megteremtése. Egyfelől a törvénykezési szünetek minimalizálása, az ötletszerűség kiiktatása, másfelől a törvényszakokra támaszkodó ítélkezés helyett a folyamatos bíráskodás állandósítása.

Az 1723:24. tc. a hétszemélyes tábla kinevezett bírái számára előírta, hogy „három napi időközben, 100 forint büntetés terhe alatt, a törvényszék tartásakor jelen lenni tartozzanak”. Ez alól csak a súlyos betegség, vagy valamely törvényes akadály menthette ki őket.¹⁵ Azt is előírta az országgyűlés, hogy „az említett módon megjelentek pedig, határozott órákban, a perlekedők kényelmére összeülni, s az elnökkel együtt... ítélet hozatala végett folyton jelen lenni tartozzanak”. A királyi táblára vonatkozó végzés ennél többet tartalmazott. A Karok és Rendek kinyilatkoztatták, hogy a tábla „kivéve csupán az ünnepeket s törvényszüneteket, folytonosan együtt üljön s a perlekedőknek, ellen nem állván némelyeknek törvényes távolléte (úgy mégis, hogy az elnökkel együtt legalább kilencz táblai bíró legyen jelen) jogot és igazságot szolgáltatasson”.¹⁶ A felállított kerületi táblák bíráinak eljárásáról hasonlóképpen intézkedett az országgyűlés. „S ezek ugyanott folyvást tartandók (kivéven az ünnepek és törvényszünetek idejét) és az említett bírák a folytatandó törvénykezés minden idején jelen lenni tartoznak.”¹⁷

Az országos bíráskodás alkalmával a bírakra nézve szokott személyes jelenlét kötelezettségére az országgyűlés több ízben is visszautalt. Így az Ulászló király első dekretumának 10-ik cikkelyére,¹⁸ mely szerint „a nyolczados törvényszékek tartása alkalmával Magyarország rendes

bírái személyesen legyenek jelen, kivéve, ha őket vagy valamelyiköket az ország fontos ügyei miatt valamely törvényes ok gátolná”. Hivatkozott az 1559: 38. törvénycikkre, miszerint „jövőre minden igyekezettel azon legyenek,

hogy a törvényszékeken ezután, az ország rendes bíráin kívül, folytonosan és kivétel nélkül két főpap és ugyanannyi báró, vagy legalább a főpapak közül egy és a bárók közül is egy jelen legyen”.¹⁹ Ennek tükrében úgy tűnik, a bírák jelenléte is folyamatos problémát jelentett a magyar törvénykezésben. Az 1723. évi országgyűlésnek ismételt meg kellett erősítenie a személyes jelenlét követelményét,²⁰ s el kellett rendelnie, hogy „az elnökkel együtt legalább kilenc táblai bíró legyen jelen, s jogot és igazságot szolgáltatasson”.²¹

A diéta tehát a felsőbbírások bíraira, vagyis a curia által keretbe foglalt hétszemélyes táblára és királyi táblára, valamint az újonnan életre hívott kerületi táblák bíraira nézve kötelező jelenléte állapított meg. A hétszemélyes tábla esetében „a törvényszék tartásakor”, a királyi táblára és a kerületi táblákra vonatkozóan pedig „folyamatos” jelenléte várt el.

Miután az állandó bíráskodás elrendelése annak értelmezését is szükségessé tette, mi nem számít a folyamatosság megtörésének, rendelkezni kellett az országgyűlésnek a törvénykezési szünetek meghatározásáról is. Az igazságügyi bizottság javaslata alapján „a bírák s perlekedők irányítása s a kellő rend megtartása végett”, miután az ország régi jó szokása így kívánja, törvénykezési szünetnek határozták meg²²

- a karácsonyi szünnapokat (Szent Tamás apostol napjától [december 21.] kezdődően a vízkereszt [január 6.] utáni első vasárnapig),
- a farsang napjain át, a nagyböjt első vasárnapjáig tartó időszakot,
- a fekete vasárnaptól (húsvét előtti második vasárnaptól) húsvét utáni második vasárnapig tartó időszakot,
- a pünkösöd hetét,
- az aratási törvényszünetet (Szent László ünnepétől [június 27.] Szent István napig [augusztus 20.]),
- a szüreti törvényszünetet (Szent Mihály napjától [szeptember 29.] Szent Márton püspök ünnepéig [november 11.]),
- az összes vasárnapokat;
- a keresztyáró napokat (az áldozócsütörtök [a húsvét utáni 40. nap] előtti hétfő, kedd és szerda)
- az általános katonai felkelés idejét.

Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története. 2., bővített kiadás.* (Szerk.: Mohár András) Zalaegerszeg, 1996.

- az országgyűlés tartamát, azt megelőző 30 harminc napot és utána a követek haza érkezéséig tartó idő,
- a római egyház részéről a legfőbb egyházi törvényszéken megtartatni szokott ünnepeket.

A törekvés nemes volt, az eredmény részleges. Részleges azért, mert csak a nevezett felsőbbbírószágokra vonatkozott. A diéta a vármegyei fórumokhoz nem volt hajlandó hozzányúlani. De az érintett táblák sem akceptálták következetesen az előírást. A hétszemélyes tábla a törvényhozói feltételezésnek megfelelően nem működött folyamatosan, de legalább rendszeresen. Évente két törvényszakban, vízkereszt után és Szent István napját követő 40–40 napig. A királyi tábla négy törvényszakot tartott, köztük többhetes szünetekkel. Varga Endre szerint legjobb esetben is csak 137 napot teljesített.²³ A curia két táblája csak az ún. Novus Ordo Judiciarius hatályosulásának időszakában, II. József törvénykezés reformjainak idején működött valóban folyamatosan, szünet nélkül²⁴ (1786. január 1-től 1790. április 30-ig). Ezt követően visszatértek az 1723. évi szabályok szerint megállapított rendhez.

2. Rögzített hatáskörök

A racionális államműködés alapvető feltétele az államapparátus hierarchiáinak, illetve hatásköri és illetékességi megosztásának egyértelmű rögzítése. A zűrzavaros, szétesett, (Degré Alajos szavaival élve: elzüllött) magyar igazságszolgáltatás a Mohács előtti rendi szervezési elvek és peres törekvések mentén élte tovább életét, jó néhány akadályozó tényezővel tetézetten. Ezek között találjuk a királyi udvar tartós külhonban szervezését, az uralkodó határokon kívüli tartózkodását, s a bírászkodásból történt de facto távozását. Ez lényeges kérdésekben módosította a hatásköröket és a szervezeti terhelést. A török és Habsburg-ellenes háborúk rendre megzavarták a hagyományos törvénykezési processzusokat, ráadásul nagyobb számban bonyolult, eddig többnyire ismeretlen tárgyban jelentek meg a jogkeresők. Az anarchikus állapotok, a törvényszünetek, a bizonytalan működés és az egzakt hatáskör-telepitések hiánya a feleket (különösen a befolyásosabb, gazdagabb perlekedőket) új utak keresésére ösztönözte. Az sem volt kizárt, hogy törvények által tiltott megoldásokat alkalmazzanak, például a haditanácshoz vagy a kamarához forduljanak évek, évtizedek óta húzódó ügyeik eldöntésére. Vagy a választottbíráskodás eszközével éltek, netán az ítélmesterek bölcsességére bízta magukat. A jogkeresők értelemszerűen mind magasabb rangú bírák ítéletére törekedtek, igyekeztek minél nagyobb tekintélyű döntéshozóval (vagy annak ítélmesterével) kimondatni a szentenciát, könnyebb végrehajtásra számítva az anarchikus állapotok között. A kuszaságot fokozta, hogy a kisegítő funkcióra kész fórumokat sok esetben a régi magyar jogra hivatkozással alperdőjelezték meg a felek, elsősorban a kifogást emelő alperesek.²⁵ (Így nem tudott példának okáért a brevia iudicia érdemi státus szerezni magának: megrekedt a zálogkiváltási, hatalmaskodási és a megvéktől fellebbezett, utóbb ellentmondási, örökösödési és szerződésérvénytelenítési pereknél.²⁶)

A rendteremtés 1712-ben vette kezdetét. Miután a háborús időszakok lezárultával (a trónra lépő III. Károly ígéretéhez híven) a rendi fórumok és jogkörök, kiváltságok és autonómiák helyreállítására került sor, érdemibb beavatkozásra az uralkodónak – minden eltökéltsége ellenére – nem volt lehetősége.

Ennek ellenére voltak jelentősebb részeredmények, sőt az ítélmesteri kérdésében az udvari párt magának sikereket is elkönnyvelhetett.

A háborús helyzet szülte fejetlenség egyik tipikus mellékjelensége lett a törvénykezésben a hatáskörbitorlás. A központi ítélkezés gyengesége a közrend védelmének feladatát a rendi hatóságok (helyi törvényszékek) kezébe juttatta, ami a büntetőbíráskodás alsó szintű koncentrációját eredményezte.²⁷ Az elsorvadt felsőbbbíráskodás gondozatlanul hagyott területeinek egy részét a rendi törvénykezés a vármegyei szinten vonta magához (olykor törvényes megerősítéssel, máskor magától értetődően).²⁸ A hagyományos gyakorlat szerint az ország lakosságának legnagyobb hányada felett a földbirtok törvénykező hatósága, az úriszék ítélkezett. Béli Gábor jelezte azt, hogy az eredetileg királyi privilégium útján megszerezhető vérhatalom jogával a földbirtokosok gyakran jogosultság nélkül éltek, a „jog önkényes birtokbavételével”.²⁹ Hasonlóképpen történt ez a *kegyelmezési joggal* is. Az országgyűlés által formulázott sérelmek között szerepelt, hogy a pallosjoggal bíró hatóságok némelyike kegyelmi jogot gyakorolván, „a gonosztevőket büntetlenül és önkényesen szabadon bocsátva, a sértetteket megkárosították” s közvetve megakadályozták, hogy „a sértett fél a maga jogsérelmét s neki a szabadon bocsátott gonosztevő részéről okozott károkat az ily szabadon bocsátó ellen a megye előtt törvényesen kereshesse”.³⁰ Másoldalról ez a praxis a királyi kegyelmezési jogát is megkérdőjelezte, lényegében elvonta az uralkodó erre vonatkozó prerogatíváját. A királyi kegyelmezési jogát rögzítő törvény nyilvánvalóvá tette, hogy „a királyi felséget egyedül illető megkegyelmezési jog, annak legfelsőbb hatalma részére, mindenkorra érintetlenül maradjon”. A rendelkezés szankciója a vérhatalom jogát gyakorló bíró ítélkezési kiváltságának elvesztésével fenyegetett. Az 1712/15. évi országgyűlés ezzel a törvénnyel a király és a bírósági szervezet viszonyában félreérthetlenné tette az uralkodó pozícióját.

Szükségesnek tartották a rendek a biztonság kedvéért rögzíteni, hogy addig is, amíg elkészül a bizottsági jelentés, és annak alapján országos intézkedések történhetnek, „úgy a nagyobb, mint a kisebb *nyolczados* valamint a rendkívüli *törvényszékeket* s a *feljebbvitel*ek *felülvizsgálatait*... úgy a királyi, mint a hétszemélyes táblán is... e jelen szabály erejével fogva... megtartsák”.³¹ Miközben ragaszkodva a régi jó szokások és törvények fenntartásához, a hagyományos ítélkezési formákat erősítették meg, rögzítették a hétszemélyes tábla és a királyi tábla hatáskörét, mintegy megerősítve a hétszemélyes tábla fellebbezési fórum jellegét.³²

Mint már említettük, a török háborúk, majd a szabadságharcok időszakában az *ítélmesterek (felső)bíráskodása* szinte kizárólagos fórummá vált. A bíróságok környékén a 14. században felbukkanó, a 15. századra már önálló

bíráskodási feladatokkal rendelkező, s olykor már bírói széket is tartó jogtudó protonotáriusok³³ a három részre szakadt Magyarország zaklatott viszonyai között nagy jelentőségre jutottak. Az eredetileg megbízóik mandátuma alapján eljáró ítélőmesterek figyelmen kívül hagyva a megfelelő nagybírók joghatóságát, gyakorlatilag bármelyik nagybírától, avagy a kancelláriától származó mandátum alapján bármely ügyben eljárak abban az ítélkezési vákuumban, melyet a törvénykezési szünetek kreáltak. Akár megyei ügyben, akár táblai ügyekben keresték meg őket, figyelmen kívül hagyva tilalmakat, eltiltó parancsokat „mintha minden fórum minden perének rendes bírái lennének” elbíráltak bármit, amire szükséglet mutatkozott.³⁴ Az ország nagybírától nyert eseti, majd állandósított ítélkezési hatáskörüik a rendes törvénykezés hiányában lehetőséget adott a pótlólagos eljárásokra. Pusztán abban, hogy nagybíráik (a nádor, az országbíró és a személynök) joghatóságát nem túllépve, azok tudtával és engedélyével a peres felek segítségére voltak, kevés lett volna a kivetni-való, jöllehet, a korabeli törvények próbáltak gátat vetni ennek a gyakorlatnak. Az azonban, hogy a protonotáriusok gátlás nélkül rombolták az amúgy is gyenge alapokra támaszkodó hatásköröket, nyílt úton vezethetett el a törvénykezési rendszer elzülléséhez.

Az ítélőmesteri bíráskodás ugyanis fészke lett a visszaéléseknek és a korrupciónak. Ahogyan Eckhart Ferenc írta: „vándorbíráskodás volt ez, az ítélőmester lóra ülve, írnoikai kíséretében bejárt egy országrészt, és ahol elintézendő ügy akadt, ott törvényszéket tartott.” Alkalmi bírói tanácsuk kíséretükben utazókból, éppen kéznél levő és a bíráskodásra rávehető jogtudókból állt.³⁵ Utóbb már az is előfordult, hogy az ország másik részéből, a Tiszavidékről magához rendelte a feleket a Felvidékre.³⁶ Maga a bíráskodás rendkívül költséges volt: a feleknek (hosszú távon értelemszerűen az elmarasztaltak) kellett viselnie önmaga és kísérei, a protonotárius és teljes kíséretének költségeit, a kiszállás, az eltartás, a díjazás ellentételezését. (Ezért folyt is némi küzdelem a felperesi pozíciókért.) A helyzet bőven szolgáltatott alkalmat a visszaélésekre, minthogy gyakorlat szerint az ügyeket a felperesek nyerték meg, rendszeressé lett a majdani nyertesség fejében megvesztegetni és jól tartani az ítélőmestereket, hiszen a költséget a pereszesnek kellett állnia. Bónis az Einrichtungswerket idézte, mondván: a legtöbb visszaélést elkövető ítélőmestereket a köznyelv „az igazság pestisének” nevezte.³⁷ Ez a helyzet természetesen fölkelte a királyi udvar figyelmét, s kiváltotta az ellenintézkedéseket, többek között a törvénykezési reform szorgalmazását.³⁸

A protonotáriális bíráskodással kapcsolatos panaszok és visszaélések megszüntetése is napirendre került az 1712/15. évi országgyűlésen. A pereskedők elégedetlensége részben a kétséges ítélkezés, részben a peres költségek jelentős növekedése okán állt elő. A kapcsolatokkal és nagy befolyással rendelkező ítélőmesterek komoly szervezőmunkával felállított pártja ugyan kemény ellenfele volt a központi akartnak, az uralkodó – mint arról már szöveltünk – a reform kérdésében hajthatatlan volt.

Ám ekkor még nem lehetett szó az ítélőmesteri bíráskodás teljes kiiktatásáról, de a protonotáriusok törvény-

kező tevékenységének jelentősebb korlátozásáról igen. Az országgyűlés az ítélőmesterek illetékessége kapcsán a protonotáriális bíráskodás alá tartozó „keresetbeli ügyeket” vizsgálva több tárgyra vonatkozóan megállapította az ítélőmesterek joghatóságának hiányát, hivatkozva a megyék kizárólagos illetőségére.³⁹ A jövőben különféle büntetőeljárásokban, hatalmaskodási, becstelentési s rágalalmazási ügyekben, egyazon megyében fekvő javak osztályára s öröklésére vonatkozó, kártérítési, határjárasi, oklevelekkel kapcsolatos, zálogos jogok s dézsmák iránt indított perekben szökevény jobbágyok és szolgák visszakövetelésére irányuló, szolgák és jobbágyok részéről való törvénylátásra vonatkozó jogvitákban a vármegyei hatáskör kizárólagossága érvényesült. Fentebb már szóba került a jog szerint a hétszemélyes táblához és királyi táblához tartozó táblai ügyek megerősítése, ezt most kiegészítette a diéta és megállapította a protonotáriusok joghatóságának hiányát a magszakadásból eredő ügyekben, „mint a melyek oklevelek felmutatását teszik szükségessé és így táblai illetőség alá tartoznak”. Ezekben az ügyekben az eljárás és ítélet semmiségének terhe alatt tiltotta el bíráskodástól a protonotáriusokat.⁴⁰

Miután azonban az ítélőmesteri bíráskodás intézménye fennmaradt, bizonyos ügykörökben törvénynél fogva vált lehetővé a további törvénykezés. Kifejezetten engedélyezték olyan hatalmaskodási ügyekben, melyekben az adományos tiszta beiktatását jogtalan ellenszegüléssel akadályozzák meg a birtokban lévők, a tiszta adóssági ügyekben, amikor is a kötelezvényekben bírót nem jelölték meg, s a tőkeösszeg meghaladja az ezer forintot, ingó és ingatlan javakban való osztály- és örökösödési ügyekben, feltéve hogy a javak különféle megyékben fekszenek, a szerződési teljesítéssel kapcsolatos jogvitákban, feltéve hogy bíróság kijelölve nincsen.⁴¹ Háborítatlanul megmaradt az ítélőmesteri hatáskör továbbá mindazon ügyekben, melyekben a jogorvoslatok szerződés vagy törvény szerint ki vannak zárva; ítélőmesteri pereskedés nélkül bármi módon végrehajtás alá került fekvőjóságok visszafoglalása iránti estekben, ha a javak különféle megyék területére esnek; az ítélőmesteri bírói végrehajtások háborgatói s meg nem engedői ellen indított eljárásokban; az ítélőmesterek részéről végrehajtás alá vett javak visszafoglalói ellen indított és indítandó jogvitákban; különféle megyékben létező javak gyámjaitól s gondnokaitól adandó s veendő számadások iránti ügyekben.⁴² Ugyancsak megerősítették e bírói fórum kompetenciáját az 1647. évi 126. törvénycikkben felsorolt ügyekben, az ingóságok, hagyományok, hitbérek és jegyajándékok szerzését illető ügyekben,⁴³ továbbá a letéti ügyekben, örökösök nélkül elhunyo, tiszta beiktatásnak ellentmondási ügyében, valamint a törvények által kifejezetten az ítélőmesteri illetőség és bíráskodás alá utalt peres eljárásokban.⁴⁴ A hatáskör pozitív leírása is nagy előrelépésnek tekinthető, mert az ügykataloguson nem terjeszkedhettek túl az eljáró ítélőmesterek.

A megjelölt hatáskörökből kirajzolódik a szándék: részben visszaterelni a protonotáriális törvénykezést a 17. századi kezdetekhez, részben a hatásköri és illetékességi problémák feloldása ott, ahol a javak különféle megyék területére esnek, vagy ahol bíróság kijelölve nincsen.

Sokat mond az ítélőmesteri bíraskodásról az a hivatkozás, mellyel az országgyűlés – igaz, általánosságban szólva a törvénykezésről (ennek okán megidézve a királyi tábla és a hétszemélyes tábla bíráit is) – megújította Ulászló 3. dekrétumának 4. artikulusát, így írva elő az igazságszolgáltatásban a főpapokkal és bárókkal együtt eljáró törvénytudók kötelező esküjét.⁴⁵ Nevezett törvénycikk azért, nehogy „ajándékokkal megvesztegessek”, kemény büntetés terhe alatt szigorú esküre kötelezte a protonotáriusokat, „hogy mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani”.⁴⁶ Feltehetően nem pusztá feltételezés volt a részrehajlás, ha lehetőséget biztosítottak a feleknek arra, hogy bizonyítsák, ha „valamelyik ítélőmester az ilyen ajándékok miatt valaki részére hamis és igaztalan ítéletet mondott”, akkor az ilyenek elkövető ítélőmester fejével és javainak elvesztésével bünhődjék”.⁴⁷

Az ítélőmesterek bíraskodási tevékenységének ezek a 28. artikulusban megvont határai hamarosan érdektelenné váltak. Az 1722/23. évi országgyűlés igazságszolgáltatási reformja ugyanis létrehozta a kerületi táblákat (tabulae districtuales).⁴⁸

A kerületi táblák megalakításáról rendelkező törvénycikk utalt ugyan arra, hogy a táblákat az ítélőmesteri bíraskodás helybe állították, hivatkozásában ugyanakkor nem a protonotariális törvénykezés problémáit nevesítette, hanem az oktáviális bíraskodás rendszerét rögzítő Ferdinánd-korabeli országgyűlési végzést idézte meg. Ez a törvény⁴⁹ (melyet nem sokkal később követett egy megerősítő aktus)⁵⁰ az ország rendes bíráinak jelenlétét követelte meg a nagy oktávákon, hangsúlyozva, hogy ott teljes létszámban legyenek jelen ők és ítélőmesterei, valamint helyettesei is. A 1723. évi törvény bevezetője némi naivitással azzal indokolta az ítélőmesterek visszavonását önálló törvénykezésükből, hogy ti. a királyi tábla az igazságszolgáltatás kényszerűsége miatt folytonosan ülésezik majd, ahol is az ítélőmesterek jelenléte (melyet a hivatkozott törvények kötelezően előírnak) nem mellőzhető. Így az országgyűlés arra kényszerül, hogy helyükbe más bírói hatóságot, kerületi táblákat állítson. Ennek köszönhető, hogy a vidéken részükről eddig gyakorolt eljárás helyébe nehogy a perlekedő felek az „eddig az ítélőmesteri bírói hatósághoz tartozó ügyekben az igazságszolgáltatás jótéteményétől megfosztva legyenek” az ország négy kerületében „alattas” ítélőtáblák kerülnek.⁵¹ Mindezzel egyetemben kirajzolódik a reformszándékokból, hogy a táblák (melyeknek gondolata az udvarban több előkészítő anyagban már évtizedekkel előbb felbukkant) nem az ítélőmesterek helyébe léptek, csupán átvették azok feladatait. Valójában, mint Johann Georg Mannagetta fogalmazta, „valódi hatáskörrel bíró instanciák, alsófokú királyi táblák” voltak.⁵²

A kerületi táblák szorosan körülírt hatáskörrel rendelkező, állandóan működő bírói fórumokként jelentek meg a magyar igazságszolgáltatási rendszerben.⁵³ Ez a hatáskör egy, a gyakorlatban képződött igazságszolgáltatási feladatmegoldás leképeződéseként fogalmazódott meg, s egy „tisztán” jogszolgáltatási hatáskör körvonalazásáról. Minthogy a kerületi táblák az ítélőmesteri bíraskodást

váltották, azok a perek, melyeket eddig az ítélőmesterek láttak el, immáron a kerületi táblák ítélete alá kerültek.⁵⁴ Határozott eligazításnak tekinthető az illetékesség vonatkozásában az utalás, mely a királyi táblákról szólva egyenlő bíraskodási hatáskörrel felruházott szervekről rendelkezett.⁵⁵ A kerületi táblák a kijelölt s hozzájuk tartozó vármegyék területére eső fekvőjóságokra vonatkozó ügyekben jogosultak ítélni. Amennyiben az osztály vagy kereset alá vont fekvőjóságok különféle kerületekben fekvődtek volna, a fekvőjóságok feje volt a meghatározó. Ha ilyen nem lett volna, úgy az irányadó a jóságok többségének fekvése.⁵⁶ A táblák persze számolhattak hatáskörük jövőbeni bővülésével, most azonban úgy rendelkezett a diéta, hogy a törvények további „kijavításáig” a perek fellebbezhetőségét vagy „feljebb nem vihetőségét s a karok és rendek részéről odaterelt egyéb jogorvoslatokat s a megyék és szabad királyi városok bíraskodását s bírói hatóságát... mostani állapotukban s az eddig szokásos gyakorlatban hagyják”.⁵⁷

Bónis György értékelése szerint a kerületi táblákról született döntés igazi jelentősége abban rejlik, hogy „felszínre hozta az új, vagy eddig nem bolygatott kérdések egész seregét, így a hétszemélyes, a királyi és a kerületi táblák helyét, összeállítását, ülésezési rendjét és módját”.⁵⁸

A reform, mint a magyar felsőbbíraskodás átfogó szabályozása, csak egységben kezelhette a királyi curia két tábláját és a kerületi táblákat. Hatásköri szempontból a hétszemélyes tábla csupán megerősítést igényelt: kizárólag (a királyi táblától és a tárnoki széktől) fellebbezett perekben járt el, ily módon a legfelsőbb ítélkező fórum fellebbezteli bírósága lett. A fellebbezett ügyek igazi fókuszává a királyi tábla vált, mely vegyes fokú törvénytörvényszékként igazodott a felsőbbírói rendszerbe. A hétszemélyes tábla és a királyi tábla közötti hatásköri megosztást tisztázva a törvény világossá tette, hogy hol kell megindítani a szokásosan a felsőbbírók előtti „országgyűlésileg kijelölt” perket (melyek a nádorispán vagy az országbíró bíraskodása alá tartoznának). Ugyancsak az egyéb, hagyományosan táblai peres ügyeket (a királyi kincstár perei, a hűtlenségi és fellebbezési perek, az ősiséggel kapcsolatos és tulajdonjog jogalapját érintő, hitbizományi és birtokperek; oklevelek hitelességi és értelmezési vonatkozásait érintő perek, nagyobb hatalmaskodási esetek) a királyi ítélőtáblán ítélniük meg s határozzanak el.⁵⁹ Ez a rendelkezés a királyi táblát, ezeket az ügyeket illetően, világosan elsőfokú hatóságként definiálta. A rendkívül tág megfogalmazás sejtette, hogy előbb-utóbb az ügyek korlátozására is sor kerül. Már a következő országgyűlés törvényt alkotott a királyi táblához nem fellebbezhető ügyek köréről.⁶⁰ Ilyenek voltak a nyilvános és közönséges gonosztevők bűnvádi ügyei, a királyi curiától az elsőbírókhoz végrehajtás végett visszaküldött ügyek, a királyi curiát már megjárt, perújítással újra tárgyalta, s első fokon ismét elveszített perek, a tanúskodni nem akarók büntetésének behajtásával kapcsolatos ügyek, választott bírósági eljárásokban, ha a megállapodásban a fellebbezteli bíróságként nem egyértelmű a megjelölés

A királyi tábla elsőfokú hatásköréhez képest egzakt módon rögzítette a törvény, hogy a táblai első fok mellett

„fennmaradván a vesztés félnek a hét személyes táblához feljebb vitele”, a jogorvoslati út nyitva áll.⁶¹

A kerületi táblák felállításáról szóló törvény világossá tette, hogy a táblától (akár az oda fellebbezett) ügyeket feljebbvitel útján, a királyi ítélő táblához, innét pedig a fellebbezéseket a hétszemélyeshez kell küldeni.⁶² A Dalmát-, Horvát- és Szlavónország báni táblájától, melyhez az ország valamennyi vármegyéjének ügyeit illetően a fellebbvitel útja⁶³ „az eddig is törvényesen követett módon” a királyi táblára vezetett, s onnan „egy folytában, régi szokás szerint”, a hétszemélyes táblára kerültek.⁶⁴ Ez a lehetőség önmagában egy háromfokú fellebbvitelt tartalmazott, nem is szólva a vármegyékben vagy az úriszékeken tárgyalt ügyek sorsáról.

3. Állandó szervezet

A királyi curia a középkorban az uralkodó által gyakorolt hatóság színhelye, a király tartózkodási helye, a kormányzati, jogalkotó, igazságszolgáltatással kapcsolatos tevékenység fókuszpontja, általában az udvari élet kerete volt. A királyi hatalom gyakorlásának a bírói tevékenység csak egyik ága, amit az uralkodó természetesen a királyi curiában gyakorolt. A törvénykezésből visszahúzódó király szimbolikus jelenléte okán a bírói hatalma alapján eljáró bíróságok is a curiában szerveződtek.⁶⁵ Az ország központjának kihonba kerülése a királyi udvar, a király tartózkodási helye és a királyi bíraskodás térbeli szétválását is eredményezte. Ezzel függ össze, hogy a 17. században, amikor állandóan a nádori bíraskodásból kifejlődő hétszemélyes tábla és a személynök elnökölte királyi tábla,⁶⁶ a felsőbíraskodásban a curia *megnevezés* többnyire ezek együttesét jelenti. Így kezeli ezt az 1723. évi törvényekben megfogalmazott jogszolgáltatási reform is, jöllehet a kifejezés törvényességben nem fordul elő. Első ízben az 1729. évi 30. törvény-cikk⁶⁷ nevezte így a két tábla szervezeti egységét, ahonnan kezdve a törvényalkotás is ezt az egyértelmű megjelölést használta.⁶⁸ A megnevezés állandósulása egyben a szervezet állandósulását is szimbolizálta.

Közismert, hogy a 16–17. század ítélkezési fórumai alkalmi *összetételűek* voltak. Hosszú időn keresztül azt sem rögzítették (vagy csak néhány résztvevőre vonatkozóan), hogy személyesen kik a bírák. Az eljáró fórum összetétele ad hoc módon alakult. Függett részben az oktáva, a brevia vagy a iudicia extraordinaria meghirdetésétől, függett a célzott földrajzi térségtől, az ítélkezés helyétől, a rendelkezésre álló alkalmas személyektől, az érdeklődő társbíráktól. A nagybírák és a nagyobb bírák részt vehettek a táblai tárgyalásokon, de például a tárnokmester és a horvát bán a királyi táblán magában az ítélkezésben már nem. Az országbírókat sokszor a nádor helyetteseként kezelték, a felső részek számára hirdetett törvénykezés ülnökeként még arra is kötelezték, hogy a térségben lakják. A hétszemélyes táblán (mely akkor veszi föl ezt a nevet, midőn már 15 tagúvá növelte az országgyűlés) rendre sokkal többen vesznek részt a megkövetelt hétnél. A septemvirin és az ország rendes tanácsain kívül egyedi felhatalmazás alapján találjuk ott a tárnokmestert és az országbírókat is. Bónis

kifejezetten úgy fogalmaz, hogy legalább két hétszemélyes tábla van egyszerre, melynek csak az elnöke azonos, az előírt három főpap, három főúr személy eltérő külön az alsó és külön a felső részek számára.⁶⁹ Nem alakult ez másként a királyi tábla esetében sem. Hivatalosan tagjai a személynök mellett egy főpap és egy főnemes, az alnádor, az alországbíró, négy ítélőmester, négy esküdt nemes ülnök, az esztergomi érsek két ülnöke és a királyi jogügyigazgató. A praxis itt is kitermelte a területi megosztást és a törvényszak székhelye szerinti változást a személyekben. Az oktávákra a nádor mellé, illetve a királyi táblához kinevezendő bírák névsorát tartalmazó törvények is azt dokumentálják, hogy Magyarország két részében ugyanaz a bíróság más összetételben jár el, más ülnököket rendelnek hozzájuk.⁷⁰ Éppen ezért az ítélőmesterek részvétele láthatóan igen fontos: a perfelvételtől az ítélet formulázásáig számos cselekményt feladatuknak tekintettek és elláttak, nélkülük nem folytathatták le a processzust.

1723 előtt a királyi curiának nem volt állandó székhelye, már csak azért sem, mert törvénykezési időszakait, az oktávákat külön hirdették Alsó- és külön Felső-Magyarország számára. Így az ítélkezés Pozsonyban, Nagyszombatban vagy Eperjesen történt.

Ezt a folyamatosan változó, zaklatott állapotot váltotta fel az 1722/23. évi országgyűlés egy állandó szervezetű, állandó összetételű, székhellyel és hivatallal rendelkező képlettel.

A változtatások eredményeképpen a curia az ország legfelsőbb bíróságává válva, kéttagozatú törvénykezési fórummá lett. A *hétszemélyes tábla* megnevezésére a hivatalos iratokban ugyan már 1694-től felbukkant a iudicium septemvirale, 1700-tól a tabula septemviralis elnevezés,⁷¹ a törvényesszövegekben csak 1715-ben.⁷² Sipta István szerint feltehetőleg azért, mert visszatekintve az 1536:16. törvénycikkre, az a helytartó mellé rendelt tanács létszámát hétben minimalta.⁷³ A hétszemélyes tábla létszámát a reform során 15 főre emelték. Még később ide „az ország nádorának s egyszersmind királyi helytartónak elnöksége alatt”, további nyolc bírót rendeltek (két főpapot, két mágnást, négy köznemest „az ország minden részeiből”. Az ily módon kinevezett bírák a korábbi hét bíró jogállását bírák; „hasonló szavazattal és fizetéssel” rendeltetnek ki, s az igazságszolgáltatásra egyenlő esküvel legyenek kötelezve.⁷⁴ „A törvény értelmében a hétszemélyes tábla bírái közül távolmaradók helyettesítése teljes jogúan történik a nevezettek közül, akiket a királyi felség... valóságos bírákká erősít.”⁷⁵ Ez a döntés lehetővé tette a folyamatos bíraskodást, hiszen így a 15 bíróból az ítélkezéshez feltétlenül szükséges létszám (11 fő) mindig jelen lehetett. Magát a nádort a szokásos módon helyettesítette az országbíró.⁷⁶ Mint fentebb már említettük, a hétszemélyes tábla ugyan nem vált a szó szoros értelmében állandó bírósággá, de szervezete rögzült, összetételét törvénybe foglalták, saját fellebbezési hatáskört gyakorolt. A tradicionális felülvizsgálati szerepét megerősítve fellebbviteli bírósággá lett, ahol a nádor elnökletével a királyi táblától továbbvitt ügyeket tárgyalták.⁷⁷ Ezzel (ahogyan Eckhart fogalmaz) a legfelsőbb bíróság fellebbezési fóruma lett (az általa eldöntött ügyek egyben végső fokot jelentettek: a királyhoz sem

lehetett fellebbezni).⁷⁸ Azzal, hogy hatáskörét rögzítették, összetételét törvényben határozták meg, és székhelyet nyert, jóllehet a fórum továbbra sem folyamatosan működött, de bizonyos állandóság tapasztalható már tevékenységében. Tagjai 1741-től⁷⁹ öt főpap, hat főúr, kilenc nemesi ülnök és utóbb⁸⁰ két váltóügyi előadó.

A curia másik tagozatát, a királyi táblát (akkor még *personalis praesentia regia*) kisebb kihagyásokkal⁸¹ a 15. század óta a személynök elnökölte. A későbbi szabályok világossá tették, az uralkodó „királyi személyes jelenléte törvénykezési helyettesének hivatalát... az ország régi és jóváhagyott szokásával is megegyezőleg, a nemesek vitézlő rendjéből származó férfiaknak adományozza”.⁸² Miként történt galánthai Fekete György esetében is, akinek az uralkodó „királyi jelenlétének a törvényszékeken való helyettesének tisztjét, az ősi és jóváhagyott szokást követve”, adományozta. Az országgyűlés nem mulasztotta el köszönetét kifejezni, hogy a tiszt olyasvalakinek jutott, aki „különböző alkalmakkor a király és ország körül jeles érdemeket szerzett”.⁸³

A *tabula regia* szervezeti stabilizálására 1723-ban került sor, amikor is az „igazságnak folytonos kiszolgáltatása végett: Ő legszentségesebb felsége a maga erejében és épességében megtartandó királyi ítélő táblát (a hazai törvények rendelkezése szerint a bíraskodás teljes hatalmával)”⁸⁴ megerősítette. Stipta hangsúlyozza, hogy a királyi ítélőtábla összetétele a korábbiakhoz képest jelentősen megváltozott.⁸⁵ Immáron két főpap, két főnemes, hat nemes assessor, négy ítélőmester, négy királyi, két primási és 9 számfeletti ülnök, a bányaiügyi előadó és a már említett alnádor és alországbíró, királyi jogügyigazgató alkotta a testületet. A királyi tábla az 1723. évi reformtörvények értelmében állandó és folyamatosan működő törvényszékké vált, melynek hatáskörét törvény rögzítette, s mely országosan egységes hatáskörű szervként működött, megszüntetve azt a korábbi gyakorlatot, hogy külön személyi összetételben működjön Alsó- és Felső-Magyarországra vonatkozóan.

Mint láttuk: a királyi tábla vegyes fokú bíróságként tagozódott be a felsőbbírói rendszerbe. Ellátta az ítélkezés feladatát az első fokon ide utalt jogvitákban, de egyúttal fellebbviteli fórum is volt. A megyei és városi törvényszékektől, a kiváltságos kerületi törvényszékektől és a kerületi tábláktól hozzá fellebbezett ügyekben hozott döntéseket.

Az 1723. évi reformtörvények állandó székhellyel számoltak, mely végül is Pest városa lett (a kormányzat és a rendek között hosszabb vita folyt egy esetleges pozsonyi elhelyezésről, minthogy a bírák egy részének kormányzati feladatai ezt indokolták volna). Értelemszerűen mind a hétszemélyes tábla, mind a királyi tábla itt folytatta tevékenységét. Itt hozták létre a két tábla adminisztratív egységét dokumentáló közös segédhivatalokat és a levéltárat is.⁸⁶

4. Különválás a közigazgatástól

A 18. század Európájának felvilágosult abszolutizmusa is elfogadta a szisztematikus államberendezkedés egyik feltételeként az igazságszolgáltatás és a közigazgatás el-

választásának tézisét. A bécsi udvar tette ezt különös elhatározottsággal azért is, mert a rendi alkotmányosság alapjaként tekintett vármegye egyik fő alappillére volt az egységesen gyakorolt hatalom. Tartalmilag és szervezetileg egyaránt. Az alattvalók fölött egyszerre gyakorolt törvénykező és igazgató hatalom a „bíró” kezében egyesült, akiről közismert, hogy nem jogtudó, hanem „hatalommal rendelkező személy”. Az ország nagybírái egyben a közigazgatás és a törvényhozás meghatározó méltóságai voltak, így a rendi hatalommegosztás, mely a rendi és a királyi szervek között vonta meg a határt, szintén valamiféle biztosítéka volt a rendi pozíciók megerősítésének.

A lipóti abszolutizmus, mely minden eszközt felhasznált a központ hatalmának erősítésére, kevésbé volt érzékeny a megújító államszervezeti reformokra. III. Károly uralkodásának viszont afféle alapelvevé lett az igazságszolgáltatás megújítása, minek egyik feltétele volt az állami apparátus hatásköreinek tisztázása is. Eckhart fogalmazása is erre utal: szerinte a reform az ítélkezési tevékenységet (a királyi curiát) elválasztotta az udvartól, s azt két állandó bírósággá alakította.⁸⁷ Vagyis az ő megközelítésében magának a hétszemélyes táblának és a királyi táblának definíciója is része volt a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás szétválasztásának. Az 1712/15. évi országgyűlésnek számos intézkedése érintette a kormányzati és közigazgatási szervek megtisztítását az igazságszolgáltatási funkcióktól. Az abszolutizmus magától értetődő expanziója a hatalomgyakorlás minden területén akut problémává tette a birodalmi kormányzati szervek beavatkozását a magyar törvénykezésbe. Nem véletlen, hogy az *udvari kancellária által kiküldötti deputációk* eljárásának törvénytelen igazságszolgáltatási tevékenységét elsők között tartották számon az orvosolandó sérelmek között. A múlt időkben – szolt a ténymegállapítás – az igazságszolgáltatás lassúsága vagy a törvényes bíraskodás hiánya miatt, számos (amúgy törvény által szabott jogi processzus keretei közé tartozó) ügy kezelését bizottsági eljárás útján vizsgálták és ítélték meg. Ezek a rendelt bizottsági eljárások törvénytelenek voltak, állapította meg a diéta. Az országgyűlésen a rendek megállapodtak az uralkodóval, hogy a jogsértő bizottsági eljárásokban született döntések, melyeket végrehajtás alá még nem vettek „megszüntetettnek s megsemmisítettnek tekintsek, a pert a törvény rendes és szokott útjára” utasítsák.⁸⁸

A török kiűzése utáni birtokjogi helyzet rendezésére 1688-ban létrehozott osztrák császári tanácsadó szervezet az *újszerzeményi bizottság*, melynek ráadásul felállításakor magyar tagja nem is volt,⁸⁹ melyen igazságszolgáltatási kérdésekbe avatkozva határozta meg, mely uradalmak és birtokok tekintendők új szerzeménynek. Tehát mely birtokosoknak kell okmányokkal igazolniuk jogosultságukat, s fizetniük a fegyverjog alapján megváltási díjat.⁹⁰

A Noaquistica Commissio törvénytelen működésének felváltására születtek meg az újból visszaszerzett birtokjogok kimutatására felállított bizottságok, melyeket minden kétség nélkül a gyorsabb igazságszolgáltatás érdekében hozták létre, s igazságszolgáltatási organumként működtek.⁹¹ Ahogyan a törvény szövege szolt: „minden joguk és teljes hatalmuk legyen, csupán csak az idetartozó ügyek

egész elbírálására, végleges eldöntésére s tetteges végrehajtására is.⁹² Törvénykezési szerv mivoltukat igazolja vissza összetételük is. A korábbi eljárások miatt kialakult bizalmatlanság visszaszorításának eszköze volt, hogy az országgyűlés világosan leszögezte: a commissiók tagjai csak magyarok („kizáróan bennszülöttek”) lehetnek. A Dunán innen és a Dunántúli vármegyék Pozsonyban székelő bizottságának elnöke a nádor (összeférhetetlenség esetén az országbíró), tagjai a nyitrai püspök, a királyi személynök s tanácsos; egy báró; a nádori ítélőmester, két alispán, egy kamarai tanácsos s a királyi tábla királyi ügyésze.⁹³ A Felsőmagyarország számára, kassai központtal működő bizottság elnöke a királyi tárnokmester, tagjai egy királyi tanácsos és kamarás, Zemplén megye főispánja, a leleszi prépost, az alsóországbíró, az országbírói ítélőmester, két alispán, a királyi ügyek igazgatója⁹⁴ Horvát- és Szlavónország részére Zágrábban elnökként a horvát-szlavón bán, a zágrábi prépost, egy báró, ország ítélőmestere, két alispán, s a kamara részéről a varasdi harmincad számvevője.⁹⁵

Az 1723:19. tc.⁹⁶ ezen ügyeket a királyi ítélőtábla hatáskörébe utalta, „melyeket a királyi ítélő tábla teljes joggal és hatalommal, ugyanazon cikkely módozata szerint, egészben megvizsgálhasson, véglegesen eldönthessen s valóságos végrehajtás alá vethessen s ezt tenni tartozzék”. Ezzel egyértelműen és véglegesen lezárta az újszerzeményi ügyek kormányzati beavatkozásának kérdését. Legálábbis hihetnénk, mert végül is az 1741:21. tc. véglegelte az ügyeket, mondván: az ország karai és rendjei közbenjárását tekintetbe véve az uralkodó „a királyi kincstár nevében, az 1715. évi 10. és az 1723. évi 19. cikkelyek alapján támasztott és még függőben levő összes és mindenféle perekre vonatkozóan akként rendelkezett, hogy „úgy saját királyi ügyészenek, mint a magán pörlekedőknek, az új-szerzeményi részekben fekvő javakra nézve is, ezentúl csupán a törvény rendes útja engedtetik meg.”⁹⁷

Az 1722/23. évi országgyűlés az igazságszolgáltatásnak a közigazgatásról történő leválasztása körébe vágó legfontosabb lépése a kerületi táblák létrehozása volt. Ezen a regionális szinten ugyanis nem szerveződött végrehajtó hatalom, ennek megfelelően nem is érvényesülhetett a klasszikus feudális-rendi bírói modell. Lényegében ezen a szinten sikerült megszakítani azt a rendi metódust, hogy a „hatalommal rendelkező személy” értelmében a területi illetékességet gyakorló közigazgatási vezető legyen egyzersmind a lokalizálható lakosság bírója, a törvényszék vezetője is. Vagyis megtörtént a közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása. A bírónak kinevezettek nem igazodhattak semmiféle közigazgatási egységhez, hiszen a négy kerület (négy régió) történetileg ugyan igazolható, közigazgatásilag nem rögzített területeket jelentett.

A négy kerületi tábla az ország négy részre osztásából eredt: Dunán inneni és Dunántúli vármegyékről szóltak, miképpen Tiszán inneni és Tiszántúliakról. Ennek megfelelően jelölték ki a székhelyeket is. A Dunán inneni tábla helyéül Nagyszombat szabad királyi várost jelölték,⁹⁸ a Dunántúliaknak Kőszeg szabad királyi várost.⁹⁹ A Tiszán inneni kerület táblájának székhelye Eperjes szabad királyi város lett,¹⁰⁰ a tiszántúli megyéké Nagyvárad.¹⁰¹ A Dunán inneni kerülethez tartozó vármegyék Pozsony, Nyitra, Trencsén,

Bars, Nógrád, Hont, Pest, Esztergom, Zólyom, Turóc, Liptó és Árva megyék,¹⁰² A dunántúliak Sopron, Vas, Zala, Komárom, Somogy, Győr, Fehér, Veszprém, Moson, Tolna, Baranya megyék.¹⁰³ A Tiszán inneni kerülethez sorolták Abaúj, Zemplén, Sáros, Ung, Szepes, Gömör, Heves és Külső Szolnok, Borsod és Torna vármegyéket.¹⁰⁴ Végül a tiszántúli megyék: Szatmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csanád, Csongrád, Bács és Bodrog.¹⁰⁵

A törvény a kerületi táblák bíráiról szólva mindegyikükkel szemben a magyar születést, a birtokos (nemes) mivoltot és a hazai jognak szabatos ismeretét követelte meg. Értelemszerűen (de ez valamennyi bíróval szembeni elvárás volt) bírói esküvel magát az igazságos és részrehajlásmentes ítélkezés mellett elkötelezett személyekből választhatták ki őket.¹⁰⁶ (Az esküt a kancellár előtt tették le az elnökök, a többiektől ők vették ki.) A kerületi táblák elnökét s ülnökeit, valamint jegyzőjét is az uralkodó nevezte ki. „A kiadót s a többi alattasokat pedig az elnök a tanácssal, szavazattöbbség szerint fogja meghatározni.”¹⁰⁷ Akadályoztatása esetén a tábla elnökét az első ülnök helyettesíthette.¹⁰⁸ Az összeférhetetlenség kapcsán visszautaltak Ulászló negyedik decretumára¹⁰⁹ megerősítvén, hogy „a bírák a maguk saját és főnökeiknek a királyi táblán forgó ügyeiben, nemkülönben más bármi módon érdekeltek... jelen ne lehessenek, s az előttük tárgyalt ügyek előadása után azoknak megvitatása alatt ezen túl távol lenni tartozzanak”.¹¹⁰ A bírói állomány öt főből állott (elnök + négy ülnök), mellettük négy esküdt jegyző és négy jurátus, valamint a szegények ügyvédje kapott megbízást.

A kerületi táblák az igazságszolgáltatás rendezésének keretében nem csupán hatáskörhöz, de az eljárásuk indításához speciális kereseti kötöttség rögzítéséhez jutottak. Az „igazságszolgáltatást s annak gyorsabb folyamat készletét, mindennemű, eddig is leginkább a különféle meghagyó bírói parancsokkal okozott akadályok elhárítására, e kerületi táblák, egyedül az elibük terjesztendő olyan keresetek alapján járjanak el”. A kereseteket a kerületi táblánál kellett benyújtani, s az előírásoknak megfelelően alakított tartalommal elkészíteni. Eszerint világosan rögzíteni kellett a peres felek személyét (ki és kitől követel), a követelés tárgyát, illetve a jogalapot.¹¹¹

*

A 18. századi reformok sorát II. József novus ordo judiciarius¹¹² tetőzte be. Kísérlete, mely átfogó jogi reformjának legdinamikusabb részét képezte, végül is az ismert körülmények között rövid idő múltán véget ért. 1784-ben, a bányabíráskodás legfelső fokának leválasztása a kamarai szervezetről az igazságszolgáltatás és a közigazgatás szétválasztásának folyamatát zárta le. 1785 szeptemberében kibocsátott rendelete a hagyományos rendi törvénykezés működésének felfüggesztéséről szólt. A december 12-én kibocsátott és 1786. január 1-től hatályba lépő Novus Ordo Judiciarius megjelenése fordulópontot jelentett a rendi bíráskodás történetében.¹¹³ Felszámolta a támoki széket, a személynöki széket, a nádori bíróságot, a báni táblát, az alispáni és a szolgabírói ítélőszéket. Megvonta a pallosjogot az úriszékektől, ami alapvetően változtatta meg a földesúri

ítélkező hatalom terjedelmét,¹¹⁴ lehetővé tette a háromfokú fellebbezési eljárást. Ezzel pedig lényegében a nemesség jobbágyság fölé, a városi magisztrátusoknak polgárait fölé személyes hatalmát tette semmivé.¹¹⁵

A kerületi táblák alapításának gondolatát követve 1786. november 30-i rendelkezése, a rendi ítélkező hatóságok helyébe 38 új elsőfokú királyi bíróság szervezését rögzítette. Az ún. *judicium subalternumok* átvették a vármelegyék igazságszolgáltatási funkcióját, amelyek így tisztán közigazgatási szervvé váltak. Az új királyi törvényszékek így a büntetőügyeket tekintve általános elsőfokú fórumok

lettek, tekintet nélkül az eljük kerülő felek származására. Nemes, jobbágy és polgár fölött egyaránt gyakoroltak joghatóságot.¹¹⁶

Aligha értékelhető túl ez az intézkedéscsomag. De a rendi erők még bírtak elegendő erővel az új törvénykezési rend visszavonására. Varga Endre értékelése szerint ez azt jelentette, hogy „a középkori formákat őrző magyar jogszolgáltatás és perrend valóban az 1848/49. évi átalakulásig alapvető módosulás nélkül fennmaradt”, igaz, akkor elemei erejű változást hozott a polgári átalakulás, mely a feudális jogrendszert az ösiségi joggal együtt egészében elsöpörték.¹¹⁷

Jegyzetek

- ¹ ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Állam- és Jótörténeti Tanszék. ORCID ID: 0000-0002-2234-9452
- ² Bónis György: *A bírósági szervezet megújítása III. Károly korában. Systematica Commissio*. Budapest, 1935. 56. p. /Értekezések Eckhart Ferenc jogtörténeti szemináriumából 5. sz./
- ³ Bónis 1935. 111–113. p.
- ⁴ Varga Endre: A késői és hanyatló feudalizmus korszaka. In Bónis György – Degré Alajos – Varga Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. 2., bővített kiadás. A kiegészítő jegyzeteket írta: Béli Gábor. Zalaegerszeg, 1996, Kiadja a Zala Megyei Bíróság és a Magyar Jogász Egylet, 90. p.
- ⁵ Bónis 1935. 111–113. p.
- ⁶ Varga 1996. 90. p.
- ⁷ Stipta István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen 1997, Multiplex Média – Debrecen University Press, 64. p.
- ⁸ Bónis 1935. 113. p.
- ⁹ Bónis 1935. 113. p.
- ¹⁰ Varga 1996. 90. p.
- ¹¹ „A keresztény világ minden fejedelmeinek és respublikáinak”. In *Rákóczi kiáltványa a keresztény világhoz a szabadságharc okairól és céljairól*. (1703) Budapest, 1976, Magyar Helikon, 10–11. p.
- ¹² Degré Alajos: *Magyar alkotmány- és jótörténet*. Pécs 2009, ID Research Kft. – Publikon Kiadó/Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 261. p.
- ¹³ 1609. évi 70. törvénycikk. Az ország törvényszékeinek, mind a rövideknek, mind a nyolczadosoknak, a régi alapon újból életbe léptetése és berendezési módja.
- ¹⁴ 1545. évi 34. törvénycikk a bíraskodás évenként két határidőben történjék.
- ¹⁵ 1723. évi 24. törvénycikk: a feljebb vitt ügyek felülvizsgálatára a nádorispán úr, mint egyszersmind királyi helytartó mellé, bírákat neveznek 2. §.
- ¹⁶ 1723. évi 25. tc. 3. §.
- ¹⁷ 1723. évi 31. törvénycikk a kerületi táblák helyéről s a törvényszékek tartásáról.
- ¹⁸ 1492. évi 10. törvénycikk. Hogy a bírák a törvényszékek tartása alkalmával személyesen legyenek jelen és a törvényszékek tartásának módjáról.
- ¹⁹ 1559. évi 38. törvénycikk a rendes bírácón kívül a törvényszékeken, a főpapok és bárók közül hányan és kik legyenek jelen? 2. §.
- ²⁰ 1559. évi 38. tc. 1. §. „hogy tehát a jövő időben ürtügylt azt senki föl ne hozhassa, hogy a törvényszék a főpapok és bárók távolléte miatt nem volt teljes és egész, és hogy e cím alatt a végleg meghozott ítéleteket meg ne erőltethesse”.
- ²¹ 1723. évi 25. törvénycikk a királyi ítélő tábláról s annak állandóságáról 3. §.
- ²² 1723. évi 39. törvénycikk az ünnepekről s az általános törvénykezési szünidők hatámapjairól.
- ²³ Varga Endre: *Kúriai levéltár*. In Varga Endre – Veres Miklós: *Bírósági levéltárak 1526–1869*. szerk. Sashegyi Oszkár. Budapest 1989. Akadémiai Kiadó, 24. p. /Magyar Országos Levéltár Kiadványai I. Levéltári leltárak 6./
- ²⁴ Varga Endre: Polgári peres eljárás a Királyi Curián 1724–1848/49. In *Levéltári Közlemények*, 1968 (39.sz.) 285. p.
- ²⁵ Degré 2009. 261. p.
- ²⁶ Varga 1989. 24. p.
- ²⁷ Varga 1996. 82. p.
- ²⁸ Varga 1989. 24. p.
- ²⁹ Béli Gábor kiegészítő jegyzete. In Varga 1996, 98–99. p.
- ³⁰ 1715. évi 48. törvénycikk a gonosztevőket szabadon bocsátóknak büntetéséről, s hogy csak a királyi felség adhasson halálra ítéltnek kegyelmet. 1. §.
- ³¹ 1715. évi 24. törvénycikk a törvények javításáról s törvényszékek tartásáról. 4. §.
- ³² Stipta 1997, 68. p.
- ³³ Bertényi Iván: A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században. In *Levéltári Közlemények*, 1964. (35. évf.) 2. sz., 189. p.
- ³⁴ Bónis 1935. 25, 34. p.
- ³⁵ Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány és jótörténet*. Szerkesztette Mezey Bama. Budapest 2000, Osiris Kiadó, 259. p. /Millenniumi magyar történelem. Historikusok./
- ³⁶ Bónis 1935. 25, 34. p.
- ³⁷ Bónis 1935. 25, 35. p.
- ³⁸ Eckhart 2000. 260. p.
- ³⁹ 1715. évi 28. törvénycikk: ama ügyek felszámllása, melyek az ítélőmesterek bíraskodása alá s illetőségéhez tartoznak s nem tartoznak.
- ⁴⁰ 1715. évi 28. tc. 1. §.
- ⁴¹ 1715. évi 28. tc. 2–5. §.
- ⁴² 1715. évi 28. tc. 6–9. §.
- ⁴³ 1715. évi 28. tc. 10. §.
- ⁴⁴ 1715. évi 28. tc. 11–13. §.
- ⁴⁵ 1715. évi 24. tc. 4. §.
- ⁴⁶ 1498. évi 4. törvénycikk az ítélőmesterekről és a táblabírákról, meg azok esküjéről.
- ⁴⁷ 1498. évi 4. tc. 1. §.
- ⁴⁸ 1723. évi 30. törvénycikk a kerületi táblák felállításáról, és az azoknál alkalmazandó személyekről.
- ⁴⁹ 1545. évi 34. törvénycikk: a bíraskodás évenként két határidőben történjék. 2. §.
- ⁵⁰ 1559. évi 38. törvénycikk: a rendes bírácón kívül a törvényszékeken, a főpapok és bárók közül hányan és kik legyenek jelen?
- ⁵¹ 1723. évi 30. tc. 1–2. §.
- ⁵² Idézi Bónis 1935. 151. p.
- ⁵³ Stipta 1997. 65. p.
- ⁵⁴ 1723. évi 34. törvénycikk tisztán a kerületi táblákhoz tartozó perek sorozata.
- ⁵⁵ 1723. évi 30. tc. 3. §.
- ⁵⁶ 1723. évi 31. tc. 6–7. §.
- ⁵⁷ 1723. évi 34. tc. 1. §.
- ⁵⁸ Bónis 1935. 143. o.

- ⁵⁹ 1723. évi 26. törvénycikk a királyi ítélőtáblához tartozó ügyekről, a törvénykezési perorvoslatokról s az idézés határidejéről.
- ⁶⁰ 1729. évi 30. törvénycikk a feljebb nem vihető ügyekről.
- ⁶¹ 1723. évi 26. tc. 1. §.
- ⁶² 1723. évi 30. tc. 4. §.
- ⁶³ 1723. évi 27. törvénycikk a báni tábláról.
- ⁶⁴ 1723. évi 27. tc. 1. §.
- ⁶⁵ Hajnik Imre: *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és vegyes házi királyok alatt*. Budapest, 1899, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 31–32. p.
- ⁶⁶ Degré 2009. 261.
- ⁶⁷ 1729. évi 30. tc.
- ⁶⁸ Stipta 1997. 67. p.
- ⁶⁹ Bónis 1935. 14. p.
- ⁷⁰ 1609. évi 70. törvénycikk. Az ország törvényszékeinek, mind a rövideknek, mind a nyolcadosoknak, a régi alapon újból életbe lépése és berendezési módja.
- ⁷¹ Bónis 1935. 13. p.
- ⁷² 1715. évi 24. tc.
- ⁷³ Stipta 1997. 67. p.
- ⁷⁴ 1723. évi 24. törvénycikk a feljebb vitt ügyek felülvizsgálatára a nádorispán úr, mint egyszersmind királyi helytartó mellé, bírákat neveznek.
- ⁷⁵ 1723. évi 24. tc. 1. §.
- ⁷⁶ 1723. évi 24. tc. 4. §.
- ⁷⁷ Stipta 1997. 65., 68. p.
- ⁷⁸ Eckhart 2000. 260. p.
- ⁷⁹ 1741. évi 24. törvénycikk a királyi hétszemélyes bíróságnak négy ülnökkel való szaporításáról.
- ⁸⁰ 1840. évi 15. törvénycikk. A váltó-törvénykönyv behozatik. Váltó-törvénykönyv II. Rész. Váltó törvénykezés 13. §.
- ⁸¹ Vö. az 1608. évi (k. e.) 3. törvénycikk a nádor és személynök választásáról.
- ⁸² 1764/65. évi 5. törvénycikk a királyi személyes jelenlét helyettese tisztének adományozásáról.
- ⁸³ 1751. évi 6. törvénycikk a királyi személyes jelenlét helyetteséről.
- ⁸⁴ 1723. évi 24. tc. 2. §.
- ⁸⁵ Stipta 1997. 67. p.
- ⁸⁶ Varga 1989. 25. p.
- ⁸⁷ Eckhart 2000. 260. p.
- ⁸⁸ 1715. évi 17. törvénycikk a kancellária hatóságáról s a bizottságok beszüntetéséről. 2. §.
- ⁸⁹ Mihályi Péter: *Fejezetek a korai magyar privatizációk és államosítások történetéből, 17–18. század*. Budapest, 2015, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, 19. p. /Műhelytanulmányok. Discussion Papers PAPERS MT-DP – 2015/56./
- ⁹⁰ Vö. Soós István: Esterházy Pál nádor és a Neoacquistica Commissio. *Századok*, 143. évf. 4. sz. 802. p.
- ⁹¹ 1715. évi 10. törvénycikk az újból visszaszerzett birtokjogok kimutatására felállítandó bizottságról.
- ⁹² 1715. évi 1. tc. 5. §.
- ⁹³ 1715. évi 10. tc. 3. §.
- ⁹⁴ 1715. évi 10. tc. 4. §.
- ⁹⁵ 1715. évi 10. tc. 5. §.
- ⁹⁶ 1723. évi 19. törvénycikk hogy az 1715-ik évi 10-ik cikkelyben körülírt, bárkinek kezén levő javakra nézve a folyamodó országlakóknak a királyi tábla előtt igazságot szolgáltatassanak és az ily javakat a perbeli döntésig el ne idegenítsék.
- ⁹⁷ 1741. évi 21. törvénycikk az új-szerzeményi bizottság eltörléséről 1. §.
- ⁹⁸ 1723. évi 31. törvénycikk a kerületi táblák helyéről s a törvényszékek tartásáról 1. §.
- ⁹⁹ 1723. évi 31. tc. 2. §.
- ¹⁰⁰ 1723. évi 31. tc. 3. §.
- ¹⁰¹ 1723. évi 31. tc. 4. §.
- ¹⁰² 1723. évi 31. törvénycikk a kerületi táblák helyéről s a törvényszékek tartásáról 1. §.
- ¹⁰³ 1723. évi 31. tc. 2. §.
- ¹⁰⁴ 1723. évi 31. tc. 3. §.
- ¹⁰⁵ 1723. évi 31. tc. 4. §.
- ¹⁰⁶ 1723. évi 30. tc. 3. §.
- ¹⁰⁷ 1723. évi 31. tc. 14. §.
- ¹⁰⁸ 1723. évi 31. tc. 9. §.
- ¹⁰⁹ 1500. évi 8. törvénycikk a bírának saját ügyeik vitatása idején hozzatartozóikkal a törvényszékből ki kell menniük; és az ítélmesterek íródeákjairól.
- ¹¹⁰ 1723. évi 28. törvénycikk a feljebbvitt ügyek felülvizsgálata idején az eljáró bírák s más érdekeltek, a vármegyék törvényszékein sem lehessenek jelen 1. §.
- ¹¹¹ 1723. évi 30. tc. 6. §.
- ¹¹² *Novus ordo iudiciarius / Ujj törvényes rend tartás* Vienna Austriae, 1786.
- ¹¹³ Varga 1968. 738. p.
- ¹¹⁴ Varga 1996. 99. p.
- ¹¹⁵ Varga Endre: A Novus Ordo II. József jogszolgáltatási rendszere. In *Levéltári Híradó* 1954 (IV.) 3–4. sz. 52. p.
- ¹¹⁶ Varga 1968. 742. p.
- ¹¹⁷ Varga Endre: Polgári peres eljárás a királyi curián, 1724–1848/49. In *Levéltári Közlemények*, 39. (1968) 2. 309. p.

MÚLTIDÉZŐ. A NAGYATÁDI JÁRÁSBÍRÓSÁG 100 ÉVES ÉPÜLETÉNEK TÖRTÉNETE

A kötetben megtudhatja az olvasó, hogy Nagyatádon már a kiegyezés után működött bíróság, majd később járásbírói szék helyett. A jelenlegi épületet 1913-ban K. Császár Ferenc műépítész tervezte. Akétszintes, sarokrizalitos, mívés ornamentikájú épület a város jellegzetessége. Homlokzatán és belső kiképzésén fellelhetők a szecesszió népies motívumai. Általános felújítása 1980-ban volt. A *Múltidéző Füzetek* sorozatában most nyomtatásban is napvilágot látott az épület története.

Kaposvári Törvényszék, 2015, 36 p.